

Nekdanji prekmurski pesniki duhovniki so se navdihovali pri Vergilu

V četrtek, 24. januarja 2008, je papež Benedikt XVI. ob obisku AD LIMINA sprejel v avdienco tudi škofo iz Maribora: nadškofa dr. Franca Krambergerja ter pomožna škofa, dr. Petra Štumpfa in podpisanega. Podpisani sem papežu omenil, da se mi toži po bogoslužju v latinščini, po Vergilovem maternem jeziku. Pogovor je tekel ob Vergilovi sentenci *Omnia vincit Amor*, ki jo papež navaja v okrožnici *Deus caritas est*, in o tem, da sem to sentenco natančneje obrazložil v *Tretjem dnevu*.¹ Nato so prišli v avdienco k papežu še drugi slovenski škofje. Ob slovesu pa mi je papež stisnil roko, rekoč: "*Latine, latine ...*" (Latinsko, latinsko).

Vergila so šteli za največjega pesnika Avgustove dobe. Ko je pesnik Sekst Propercij zvedel, da Vergil pripravlja ep Eneido, je vzkliknil: "*Cedite, Romani scriptores, cédite, Grai: Nescio quid maius nascitur Iliade*" (Odstopite, rimski pisatelji, odstopite, Grki; ne vem, a nekaj večjega se poraja od Iliade).² Fran Bradač pravi, da je Vergilova Eneida največji in najbolj dovršeni ep v rimski književnosti; z njo je Vergil dosegel višek svoje ustvarjalnosti.³ In tudi Marko Marinčič poudarja, da je Vergil še za časa svojega življenja zaslovel kot največji pesnik Rima.⁴ Ne le po slogu, marveč tudi glede etičnih vprašanj in glede eshatologije (Tartar, Elizij) je Vergil izmed rimskih pesnikov najbolj vzvišen.⁵

Pesništvo je toliko staro, kot je staro človeštvo. Že prvi človek zapoje pesem ženi: "ta se bo imenovala móžinja, kajti ta je vzeta iz

moža" (1 Mz 2,23). Človekove besede, ko je zagledal žensko, so v hebrejskem besedilu postavljene izrazito ritmično, pesniško. Poleg tega je tu še besedna igra: mož - móžinja, hebrejsko 'iš - 'iššáh; to se pokaže tudi v slovenskem prevodu: za "iššáh" so biblicisti ali slovenisti posrečeno skovali besedo "móžinja", ki je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika ni najti.

V pričujočem članku hočemo na kratko povzeti, kako so se nekdanji prekmurski pesniki duhovniki v svojih pesmih naslonili na Vergila. Gre predvsem za tri pesnike duhovnike: Mikloš Küzmič (1737-1804), Simon Čergič (1765- 1806) in Jožef Košič (1788-1867).⁶

Küzmič in Čergič se navdihujeta pri Vergilu

Küzmičeve in Čergičeve pesmi, spisane v madžarščini, navajam po svojem, ponovno predelanem prevodu v slovenščino.

Na prvi pogled lahko opazimo, da tako Küzmič kakor Čergič uporabljata tu in tam podobne pesniške figure. Npr.: Küzmič vošči iz Ivanovskega dola sombotelskemu škofu Jánosu Szilyju 31. decembra 1793 za novo leto takole:

*Doklèr šumelo bo morjá valovje,
dokler bo stalo Helikon gorovje,
dokler bleščalo bo številnih zvezd svetovje,
tako naj dolgo naš prevzvišeni živí!*⁷

In leta 1793 Küzmič vošči generalu Adamu Borosu takole:

*Dokler Jeruzalema ne odkupimo, živi!
Dokler se Šved, Anglež ne spreobrneta, živi!
Dokler v Büdini naš kralj ne zablesti, živi!
Dokler Mura proti Gradcu nazaj ne tече,
živi.⁸*

In podobno Szilyju konec leta 1795 za novo leto 1796:

*Dokler Turek Evrope ne zgubi, živi!
Dokler Ister v Črno morje teče, živi!
Dokler madžarski meč Tira ne doseže, živi!
Dokler Mura proti Gradcu nazaj ne tече živi!⁹*

Tako Küzmič. Čergič pa podobno Küzmiču v letih svojega župnikovanja v Dolenjih, najbrž 6. decembra 1796:

*Doklèr srebril se bo na Libanonu cedre vitki stas,
Doklèr zlatil na glavah se driad bo las,
Doklèr bo valoval na Cererinem polju polni klas,
Doklèr bo v Silvanovem gozdu sence hladne pas,*

*Doklèr noči se v dan, in dnevi v noč ne spremené,
Palače v kup kamenja, kralji v prah zdrobé,
Doklèr ne bo led voda, poletje zima, zima
sprotiletje,
In vrtnica vse drugo poljsko cvetje,*

*Doklèr šumelo bo morjá valovje,
Doklèr bo stalo Helikon gorovje,
Doklèr se bo bleščalo zvezd svetovje,
Bo živel Küzmič: spomin nanj vedno nov je.¹⁰*

Oba sta uporabljala isto predlogo, in sicer pesniško figuro iz Vergilove Eneide, Eklog in Georgike. V pričujoči razpravi so za Vergilove pesnitve naslednje okrajšave: Eneida (AE); Ekloge (E), Georgika (G). Za prej omenjene Küzmičeve in Čergičeve verze najdemo ustrezne vrstice pri Vergilu:

*In freta dum fluvii current, dum montibus
umbrae
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenque tuum, laudesque
manebunt... (AE I: 611-613)*

Prevajam:
*Dòkler v morja bodo tekle še reke,
dòkler božale bodo sence strmine goràm,
dòkler zvezde bo pasel nebesni obok,
tako dolgo v časti in hvali bo tvoje ime ...*

In še glede Helikona:
*Pandite nunc Helicon, Deae, cantusque,
movete ... (AE 7: 641; 10: 164).*

Prevajam:
*Odprite sedaj mi, Muze božanske,
Helikona goró, navdihnite pesem mi pravo.*

In za prej navedene Küzmičeve vrstice *Dokler Jeruzalema ne odkupimo, živi*, itd. ter *Dokler Turek Evrope ne zgubi, živi* itd. najdemo vzporednico pri Vergilu:

*Nulla dies unquam memori vos eximet aevo:
Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit (AE 9: 447-449)*

Prevajam:
*Nobčn dan nikdàr ne bo vas iztrgal spominu vekov,
dokler Enéjev bo rod ob skali negibni Kapitóla prebival,
dokler Rómulov duh imperij bo v lasti imel.*

Prav v Vergilovih verzih moramo iskati odgovor na vprašanje, zakaj Küzmič in Čergič uporabljata isto ali podobno pesniško figuro.

Küzmič:
*Prej se bo grličji par v žalost odel,
prej bo odmev na moj klic v skalah zamrl,
prej bosta Raba in Mura svoj tek usmerili
in v njima bregovi Bedenički se potopili,
kot moja molitev bi zanj kdaj minila ...¹¹*

Čergič:
*Prej se bo grličji par v žalost odel,
prej bo odmev na moj klic v skalah zamrl,
prej se bo Donava k nam usmerila*

*in Bedeničke bregove vse potopila,
kot da bi misel nanj v meni splahnela.¹²*

Kdo pri tem ne bi bil pomislil na Vergi-
lovega Meliboja, ki v Prvi Eklogi poje:
Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo
... (E 1: 58)

Prevajam takole:
Nehala grlica gruliti nikdar ne bo
tam dôl z visokega bresta ...

V epistolarnem slogu odgovarja Küzmič
Čergiču na njegove verze iz leta 1793. Pono-
snemu Apolonu (Febusu) ni prav, zakaj
Küzmič sprejema Čergičeve verze, Čergiču
so namreč Dolenci dražji od Parnasa.

Küzmič Čergiču:
Prikaže Apolon se mi z Muzami deveterimi,
bliskajo se mu oči, jezen kot grom zagrmi:
Mar dražji so tebi Simona Čergiča verzi
kot Publija Nazona pesmi, Vergilija
Márona pesnitve?
Dolenci da boljši so od Parnása?
pa vendar v Doléncih drugega ni, kalna le
mlaka,
kljub temu so Čergiču dražji od Kastálie
vrelca.

In Küzmič sklène pesem takole:
Pesnikujmo zdaj, Simon, še dalje vsi iz srcá,
lezli na Píndos ne bomo, vse lepše tu je domá.
Apolon nima oblásti v Slovenski krajtni ...¹³

Ustrezno tem verzom najdemo pri Vergilu:
Cantantes licet usque, minus via laedit, ea-
mus. (E 9: 64)

To vrstico slovenim takole:
Pesnikujmo gredoč, manj nas bo cesta bo-
lela.

In še nadaljnje ustrezno mesto pri Vergilu:
Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis

Raptat amor, iuvat ire iugis qua nulla priorum
Castaliam molli divertitur orbita clivo.
(G 3: 291-293)

V slovenščini:
Toda prek pustih strmin k vrhovom Par-
nasa me vleče
sladka ljubezen; o rad po slemenih se pnem,
kjer ni našel
zložnega spusta do vrelca Kastálie nîhče
pred mano.¹⁴

Konec 18. stoletja ni nihče na Koroškem,
Kranjskem ali Štajerskem v narodnostnem
zanosu tako visoko povzdignil kakega mo-
ža, kot je leta 1792 to storil Čergič, ko je
Küzmiču zapel:

Pozdravljen Mikloš, ti dika Slovenov,
slovenskega naroda sonce in žarek, lepota,
muz Febusovih zaželená krasota
in Febusa samega prvi prijatelj.¹⁵

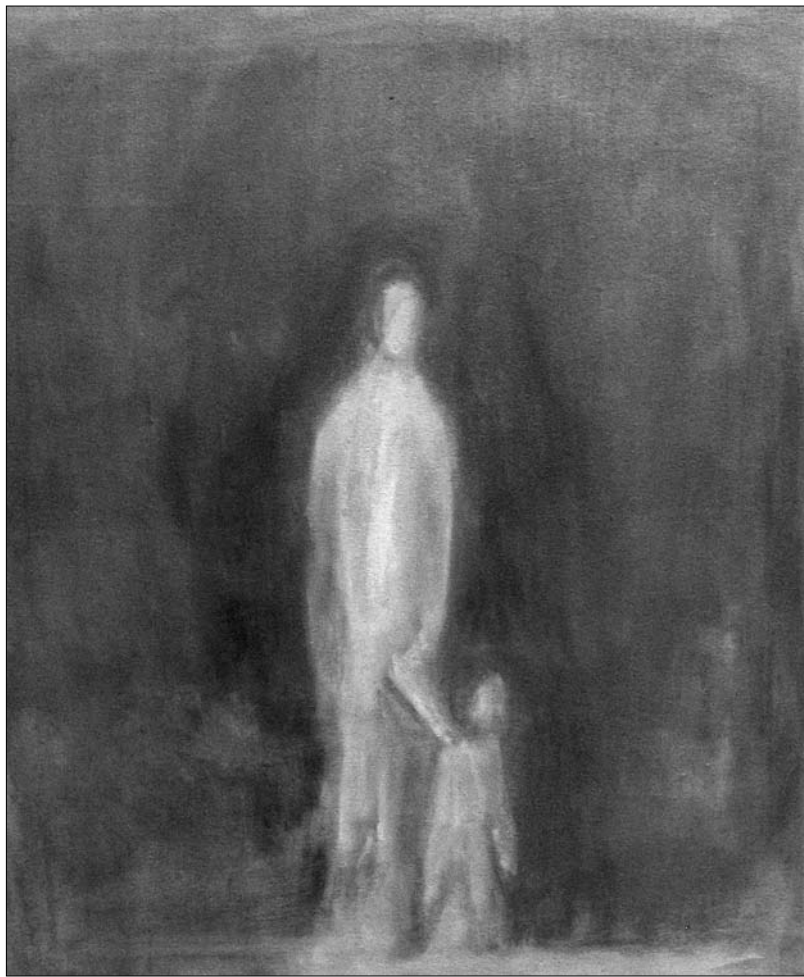
In še Čergič Küzmiču leta 1793:
Luč slave njegove daleč razlila se je,
pred ljudstvi zemljé ga proslavila.¹⁶

In 1794:
Kristalna vsa čistost ti pas je in pokrivalo,
poštenost pa venec, cvetica in vrt.¹⁷

Vergil pogosto omenja Feba (Phoebus,
bog sonca). V pesništvu je Febus sinonim za
sonce. V prej omenjenih verzih se je Čergič
navdihoval pri Vergilu:

... en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
... atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
(E 8: 7-13)

Slovenim takole:
... kdaj končno zasije mi dan,

Evgenija Jarc: **Mati z otrokom I.**, olje na platnu, 50x60 cm, 2006.

*da smel bom popevati tvoja dejanja?
Kdaj mi dovoljeno bo tvoje pesnitve,
ki Sófokla vredne so, s hoduljo ponesti
po širnem vsem svetu?
Dovoli mi zdaj čelo oviti ti z vencem
lovorovim sredi bršljana.*

Küzmič kanoniku Istvánu Borosu želi pri-
ti v nebeški Elizij:

*Naj vitez naš dolgo na zemlji sloví,
dolgo naj zro ga naše oči,
tam z vitezi blagopokojnimi se veseli.¹⁸*

In Čergič Küzmiču, 1794:
*Vernike svoje na pašnike vodi zelene,
v blaženih gaje Elizijske, vsem zaželene.¹⁹*

In še Küzmič martjanskemu župniku Mi-
haelu Gabru:

*Ko sklenil zemeljsko boš potovanje,
v gajih Elizijskih naj ti bo domovanje ...*

V isti pesmi obilico jesenskih plodov na
Bedeničkem bregu tako rekoč primerja z raz-
košjem Elizijskih poljan.:

*Namenil sem te osrečiti z nekaj kostanja ...*²⁰

Ustrezno mesto pri Vergilu:

*Stant et iuniperi et castaneae hirsutae,
Strata iacent passim sua quaeque sub ar-
bore poma ... (E 7: 53-54)*

Slovenim:

*Tukaj je brinje, tu so kostanji v lupini bo-
dikavi,
pod vsakim drevesom vseprek leži raztreseno
sadje ...*

O Eliziju je najpristrčneje pisal prav Vergil:
Amoena piorum concilia Elysiumque colo ...
(AE 5: 735)

Slovenim:

*V Eliziju bivam med ljubkimi zbori pobožnih ...
Devenere locos laetos et amoena virecta
Fortunatorum nemorum sedesque beatas.*
(AE 6: 638-639)

Prevajam:

*Prišli so v rádostne kraje, preljubkih vseh
zelenic,
v gaje preblaženih, vekomaj srečnih.*

In še:

*Hic manus ob patriam pugnando vulnera
passi,
Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quique pii vates et Phoebæ digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluere per artes,
Quique sui memores aliquos fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.*
(AE 6: 660-665)

Prevajam:

*Tu vsi so, ki v boju za dom so rane trpeli,
vsi svečeniki, ki čisto nedolžno kdaj so živeli,
pobožni poeti s Febusa vrednimi spevi,
ki zemski so žite z leposlovjem krasili,
ki so zaslužni, da svet se jih vedno spominja:*

tem vsem poveza jim snežna belo čelo ovija.

Küzmič vošči Szilyju 1783:

*“gloriae sertum”, “venec slave”;*²¹ leta 1793
*“prestol med vélikih svetnikov zbori”;*²² leta
1795 *“z blaženimi škofi srečo neminljivo, ve-
nec iz zaslug spleten kot krono nevenljivo”.*²³

Podobno še Čergičeva Muza leta 1794
Küzmiču:

*Po smrti raj nebeški naj uživa,
tam s svetim Nikolajem škofom večno biva.*²⁴

Navedli smo nekaj primerov, kako sta se
Küzmič in Čergič navdihovala pri Vergilu.
In sedaj sledi Košič.

Tudi Košič se navdihuje pri Vergilu

Dokečkoli se bo nad Slovenskom nebo
plavilo,

vnetoga plebanuša bo vsako dobro srce
slavilo.²⁵

Tako je zapel Košič glede Mikloša Küzmi-
ča. “Dokečkoli”, to je tisti “dokler”, “dum”,
tako značilen za Vergila (navedeno v tem član-
ku pri AE: 609-613): *“dum fluvii current ...
dum montibus umbrae ... dum sidera pascet ...”*

V svoji latinsko spesnjeni odi, namenjeni
beltinskemu župniku in dekanu Adamu Iva-
nocyju, najdemo vrstice, navdihnjene ob rim-
skih pesnikih, posebej pri Vergilu.²⁶

*Lentis Phoebe Pater! passibus eripe
Donum quod dederas munifica manu!
Musa imbellis Adamo obsequium mea
Vult depromere nunc, sit Tibi cara Vir!*²⁷

Prevajam:

*Febus očetovski! tiho in nežno iztrgaj mi dar,
ki dala ga roka darežljiva je tvoja.
Muza zdaj moja, prav nič bojevita,
Adáma počástiti hoče, naj draga Ti bo,
Mož!*

Košič hoče Ivanocyja počastiti s svojo Muzo, ki naj zapoje vzvišeno pesem, podobno kot je to storil Vergil:

Sicelides Musae, paulo maiora canamus!
(E 4: 1)

Prevajam:

Muze sicilske, opevajmo vzvišene bolj zdaj reči!

Pridevnik "imbellis" uporablja Vergil večkrat; npr.:

Sic fatus senior, telumque imbelles sine ictu Coniecit ... (AE 2: 544)

Prevajam:

Tako je starec dejal in kopje nebojevito brez truda zalučal ...

...imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
(G 2: 172)

Prevajam:

... z rimskimi loki odženeš Indijca nebojevitega.

Quid quae imbelles dant proelia cervi.
(G 3: 265)

Prevajam:

V kakšen se boj spuščajo zdaj jeleni nebojeviti.

Košič kot rodoljub Slovenov in Slovenk med Muro in Rabo zapoje Ivanocyju vzvišeno:

*Tótság Te genitum, cuius ad Indias
Usque existit amor, Liberum adferens
Famosum tenerum plausibus excipit
Ovans prole sua turgida Patria.*²⁸

Prevajam:

*Krajina Slovenska, do Indije ljubljena,
rodi te kot sina svobodnega,*

*ta domovina z obilo otrok sprejme te
slavnega, nežnega z vzkliki preradostmi.*

Tako povzdigne Košič Slovensko krajino, Tótság. Izraz Tótság prevaja Küzmič tako: Slovenska okroglina.

In Vergil izliva svojo ljubezen do domovine:

Hic amor, haec patria est ... (AE 4: 347)

Prevajam:

Tu je ljubezen, ta domovina ...

Vergil, od vseh rimskih pesnikov najbolj navdušen rodoljub, nosi na srcu svojo domovino, svoj rojstni kraj, Mantovo, in ves trepet v strahu zanjo:

*... superet modo Mantua nobis,
Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae ...* (E 9: 27-28)

Slovenim:

*... Samó da ostane nam Mantova v lasti,
Mantova, gorjé ti, blizu preveč si nesrečni
Kremoni.*

Bradač ohranja latinsko ime "Mantua":
*Oknus, Mante prerokinje sin, on dal je,
Mantua, tebi slavno ime ...*²⁹

Še na nagrobnik si je Vergil dal zapisati:
Mantua me genuit (rodila me Mantova je).

Košič nadaljuje glede Ivanocyja:

*Liquens tristitia lac Genitoribus
Ornandus raperis Palladis artibus ...*

Prevajam:

*Ob starših hudó žalujočih zapuščaš nežno
mladost,
da ves okrášil bi se z umetnostmi Pálade.*

Glede Pálade, boginje modrosti in umetnosti, pravi Vergil takole:

Veneranda Pales, magno nunc ore sonandum. (G 3: 294)

Prevajam:

Páles častita, vzvišeno treba zdaj je zapeti.

Košič nadaljuje svojo odo Ivanocyju:

*Fratrum maxima fis gloria plurium
Te splendore novo sideribus locant* :³⁰

Prevajam:

*Bratje premnogi zelo te častijo,
z novim sijajem k zvezdam te stavljajo ...*

Ustrezni pri Vergilu:

*Vare, tuum nomen ...
Cantantes sublimē ferent ad sidera cycni.*
(E 9: 29)

Prevajam:

*Vare, tvoje ime ...
Pojoči labodi tja kvišku k zvezdam nesó.*

Pa še:

*Praemia digna ferant. Quae te tam
laeta tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuere parentes?*
(AE I: 609-610)

Prevajam:

*Čast vredna ti gre. Katera tako srečna
stoletja tebe so dala?
Kateri tako véliki starši so te rodili?*

Marsikaj bi še lahko navedli glede omenjenih treh duhovnikov pesnikov in Vergila, vendar bi to preseгло okvir pričujočega članka.

Evgenija Jarc: *Golobi*, olje na platnu, 40x40 cm, 2007.

Sklep

Če primerjamo verze omenjenih prekmurskih duhovnikov pesnikov s konca 18. stoletja in začetka 19. stoletja s pesniškim ustvarjanjem tistega časa na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem, menimo, da pesniška muza prekmurskih poetov duhovnikov nič ne zaostaja. Vzor jim je bila Vergilova muza. Tudi po dva tisoč letih se ni postarala.

Sodobni pesniki bi se morali glede sporočilnosti, jasnosti izražanja, epiteta ornanja itd. zgledovati po rimskih klasikih. Tako bi imele njihove pesmi trajnejšo vrednost. Blagor tistim sodobnim stihotvorcem, ki so zmožni Vergila in druge klasike brati v izvorniku in samostojno prevesti, saj ima skoraj vsak latinski izraz večpomenskost.

1. Prim. Jožef Smej, *Beseda "Deus" v Vergilijevih pesnitvah*, v: *Tretji dan XXXVI* (2007), 5/6, 12-13.
2. Prim. *Anthologia Latina I*. Zagreb, Školska knjiga, 1966, 21.
3. *Eneida/Vergil* (prevedel Fran Bradač), Ljubljana, Mihelač, 1992, 5. V nadaljevanju: Bradač.
4. *Publij Vergilij Maro* (izbral, prevedel, spremno besedo napisal Marko Marinčič), Ljubljana, Mladinska knjiga, 1994, 99. V nadaljevanju: Marinčič.
5. Prim. Jožef Smej. Vergil in njegova četrta ekloga, v: *Tretji dan* 2003, letn. 32, št. 6/7, 84-87. Prim. Jožef Smej, Devica, devištvo in deviškost v pesnitvah Publija Vergilija Marona, v: *Tretji dan* 2004, letn. 33, št. 9/10, 24-28.
6. Mikloš Küzmič, rojen 15. septembra 1737 v Dolnjih Slavečih, župnik in vicearhidiakon pri Sv. Benediktu v Kančevcih, prvi katoliški prekmurski pisatelj, avtor sedmerih knjig, umrl 11. aprila 1804. Simon Čergič, rojen 26. oktobra 1765 v Horvátu, blizu Körmenda, po rodu Beli Hrvat, vendar ga moramo šteti za prekmurskega pesnika. Kaplanoval je v Beltincih,

župnikoval v Dolencih in pri Gradu (Gornja Lendava). Opeval je prekmurske kraje, običaje, predvsem pa Mikloša Küzmiča. Umrli je 6. decembra 1806 v Tömördu. Jožef Košič, rojen 9. oktobra 1788 v Bogojini, kaplanoval v Turnišču, pri Gradu (Gornja Lendava), v Murski Soboti, pri Sv. Juriju v Prekmurju, župnik v Gornjem Seniku, kjer je 26. decembra 1867 umrl. Izdal je več knjig.

7. Prim. Jože Smej, *Muza Miklóša Küzmiča*, Ljubljana, Pomurska založba, 1976, 59. V nadaljevanju: *Muza*.
8. *Muza*, 67.
9. *Muza*, 65.
10. *Muza*, 99. Prim. tudi Jože Smej, *Simon Čergič, župnik in pesnik*, Maribor, 1982, 37. V nadaljevanju: Čergič. In prim. še: *Pisec sedmerih luči*. Zbornik s simpozija o Miklošu Küzmiču, Murska Sobota, 2005, 12.
11. *Muza*, 71.
12. *Muza*, 83. Čergič, 23.
13. *Muza*, 125 in 129. Čergič, 53 in 57.
14. Marinčič, 86.
15. *Muza*, 79; Čergič, 19; Jože Smej, *Po sledovih zlatega peresa*, Ljubljana, Pomurska založba, 1980, 7.
16. *Muza*, 99; Čergič, 37.
17. *Muza*, 115; Čergič, 47.
18. *Muza*, 73.
19. *Muza*, 115; Čergič, 47.
20. *Muza*, 167.
21. *Muza*, 40.
22. *Muza*, 61.
23. *Muza*, 65.
24. *Muza*, 117. Čergič, 49.
25. Prim. *Muza*, 30
26. Prim. Ivan Škafar, Oda Jožefa Košiča iz leta 1813, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae I*, Ljubljana, 1979, 171-185. Odo je v slovenščino prevedel dr. Stane Kos. Avtor pričujoče razprave pa latinske vrstice, ki jih navaja, sloveni samostojno. V nadaljevanju: Škafar.
27. Škafar, 172.
28. Prav tam.
29. Bradač, 220.
30. Škafar, 173.